

PERSONALITATEA UMANA

Definirea conceptului de personalitate

Analiza funcțională a diferitelor elemente luate separat dă rezultate pozitive numai atunci când le considerăm ca verigi aflate în strânsă legătură ale unui întreg indivizibil. În plan psihologic, „elementele” ar fi procesele, funcțiile și însușirile psihice; întregul - Personalitatea. Problema personalității ocupă azi un loc central atât în cercetările teoretice cât și aplicative. Cu toate acestea, în afară de „inteligentă”, nici un alt concept al psihologiei nu este atât de complex și nedeterminat ca cel de „personalitate”. În 1931, G.W. Allport enumera peste 50 de definiții, iar astăzi McClelland găsește peste 100 de definiții ale termenului. Se apreciază că la ora actuală pot fi delimitate cu ușurință cel puțin 10 – 12 școli personologice. Printre cele mai cunoscute se numără: teoria psihanalitică (S. Freud, A. Adler, K. Jung, ș.a.); teoria factorială (G. Allport); teoria personalistă (C. Rogers); teoria organică; teoria socio-culturală ș.a.

Fiecare dintre aceste teorii urmărește să găsească un cadru specific de referință și un început unic care să deducă întreaga construcție. Unii autori încearcă să exprime în definiție caracterul complex al structurii personalității, accentuând asupra ordinii și regulii de compunere a unor elemente calitativ distincte: biologice, fiziologice, psihologice și socio-culturale. Astfel Sheldon definește personalitatea ca ansamblu de caracteristici bio-fizio-psihologice care permite o adaptare la ambianță. R.B.Cattell consideră personalitatea o construcție factorială dinamică, exprimată în modalitatea răspunsurilor la situații. G. Allport derivă sensul noțiunii de personalitate în intersectarea structurilor bazale, tipologice și individuale.

În ciuda deosebirii punctelor de plecare și a procedeelelor de analiză, majoritatea autorilor contemporani relevă, în calitate de radical comun al definirii personalității, atributul unității, integralității, structuralității. Chestiunea care continuă să fie controversată este aceea a raportului dintre ponderea determinărilor interne (ereditare) și cea a condiționărilor externe în structurarea întregului personalității, dintre stabil și dinamic.

Toate acestea sunt probleme de cea mai mare importanță științifică și nu pot fi ocolite. Ele apar inevitabil în procesul cercetării, concretizându-se în fapte, fenomene care nu erau prevăzute inițial de ipoteza de lucru și care nici nu se subsumează ei.

O definiție clasică a personalității, prin gen proxim, probabil că nici nu este posibilă. Cel puțin la ora actuală nu putem avea pretenție la așa ceva; vom continua multă vreme să operăm cu definiții relative, parțiale, care delimitează diferite direcții concrete de investigație, diferite laturi ale personalității.

Întâlnim frecvent întrebări ca acestea: Cât de multe date trebuie să avem despre cineva pentru a-i cunoaște personalitatea? Pe ce aspecte trebuie să ne bazăm pentru a trece de la simpla inventariere a faptelor de conduită ale omului la explicarea cauzalității lor. La nici una dintre ele răspunsul nu poate fi formulat în termeni categorici.

Spre deosebire de fizică, astronomie sau chimie, în psihologia personalității trecerea de la un model teoretic general la cazul individual nu este niciodată rectilinie și corespondența niciodată perfectă. La nivelul personalității condiționările și relațiile se desfășoară sub semnul posibilului, al probabilului, și nu sub cel al unei cauzalități liniare.

Adoptând ideea că personalitatea este un sistem dinamic hipercomplex, trebuie să admitem o serie de convenții de ordin operațional-logic și anume:

- delimitarea ei de la un anumit nivel de abstractizare;
- organizarea ierarhică, plurinivelară;
- realizarea unei comunicații bilaterale cu mediul și efectuarea unor sarcini specifice de reglare;
- caracterul emergent și independența relativă față de elementele componente;
- îmbinarea analizei structurale cu analiza concret-istorică;
- analiza structurii interne pe baza metodei blocurilor funcționale complementare, și nu prin reducere la elementele substanțiale, energetice sau informaționale.

Personalitatea este o dimensiune supraordonată, cu funcție integrativ-adaptativă a omului, care presupune existența celorlalte dimensiuni – biologică și fiziologică -, dar nu este nici o prelungire, nici o imagine proiectivă a conținutului acestora.

În cadrul omului real putem delimita relativ două blocuri funcționale de bază: individul și personalitatea. La prima vedere, delimitarea pare artificială și inutilă, mai ales că, în limbajul cotidian, cei doi termeni se folosesc adesea ca sinonime. Folosind anumite criterii cele două noțiuni se raportează la entități calitativ diferite, corelate printr-un proces de integrare.

Prin „individ” se înțelege acea totalitate a elementelor și însușirilor, ereditare sau dobândite, care se integrează într-un sistem pe baza mecanismului adaptării la mediu. Individul se asociază cu unicitatea. Noțiunea de individ este în aceeași măsură aplicabilă tuturor organismelor vii: plantelor, animalelor, oamenilor, indiferent de vârstă și nivel de dezvoltare.

Mecanismul fundamental care asigură formarea structurii personalității este integrarea ierarhică. Din procesul general al integrării sistemului uman se desprind trei tipuri principale de legături:

- legături primare, înnăscute, determinate de relațiile din interiorul organismului;
- pe baza acestora se sintetizează legături secundare după principiul condiționării;
- definitorii pentru sistemul personalității sunt legăturile de ordinul III (terțiare). Spre deosebire de cele secundare care se elaborau pe baza valorii de semnalizare a stimulilor, acestea se formează pe baza sensului, a desemnării categoriale a situațiilor, prin raportarea lor concomitentă la stările proprii de motivație și la un ansamblu de norme și etaloane valorice elaborate social.

Legătura terțiară devine posibilă atunci când copilul începe să facă deosebirea între lucrul așa cum există el în mod obiectiv și lucrul luat în raport cu propriile sale trebuințe, trecerea de la orientarea egocentrică la orientarea autocritică.

„ Prima naștere a personalității ” se leagă de momentul cristalizării „conștiinței de sine”, care presupune și raportarea critică la propriile acte de conduită, la propriile dorințe, prin comparare cu alții; aplicarea la sine a aceluiași criterii, condiții și restricții care se aplică altuia. Întreaga evoluție a personalității se desfășoară pe fondul interacțiunii contradictorii dintre „conștiința obiectivă” și „autoconștiință”. Acesta este un proces de desprindere, formulare și integrare permanentă de semnificații, criterii, de simboluri și modele acționale care se desfășoară după cu totul alte legi decât comportamentele care definesc individul ca dat biologic.

În structura și dinamica personalității sunt incluse nu aspecte de ordin fizic ale corpului în sine, ci semnificația lor valorică, ce se cristalizează în cadrul relațiilor interpersonale și al aprecierilor sociale; nu percepția sau gândirea în sine, ci conștiința valorii lor în realizare eului prin compararea cu alții.

Problema eredității

Dinamica personalității, așa cum a reieșit de mai sus, este propulsată de tendințe și, în funcție de diversitatea de combinații ale acestora, se dirijează spre un obiectiv sau spre altul, crește sau scade în tensiune, se exteriorizează printr-o cromatică sau alta. Tendințele nu se manifestă în afara unor cauzalități și a unor factori obiectivi iar, în consecință, combinațiile dintre ele nu pot lua orice formă. Prin constatarea unor factori obiectivi, care determină activitatea persoanei, se demonstrează că personalitatea nu este un simplu concept, ci constituie o realitate indubitabilă. În felul acesta mediul intern al individului, de care depind în mare combinațiile dintre tendințe, apare ca un domeniu al unor succesiuni de procese cu o anumită motivație, al unor relații cauzale, ca interioritate a unei organizări, a unei formații.

Organizarea în cauză este opera a doi factori: a factorului endogen – mediul intern – și a factorului exogen – mediul extern. Nici unul dintre acești doi factori nu poate fi eliminat, primordialitate în timp are însă factorul endogen. Ontogeneza eului coincide la început cu maturizarea funcțiilor nervoase și, cu toate că primul act al personalizării nu se pune în scenă decât atunci când subiectul reușește să se detașeze de obiect, personalitatea se realizează pe un anumit fond nervos, endocrin și umoral. Dar fondul nervos, endocrin și umoral individul îl primește, datorită eredității, de la părinții și strămoșii săi.

Ereditatea poate fi studiată din două puncte de vedere: ca proces de transmitere, prin plasma germinativă, a genelor și ca substrat transmis. În 1809 Lamarck în „Philosophie zoologique” a explicat diferențele de viață prin variația condițiilor de mediu. Doctrina lui Lamarck a produs o revoluție în gândirea umană și mari frământări în sânul Academiei Franceze. În 1859 Darwin a emis teoria selecției naturale și a luptei pentru existență. În 1863 G. Mendel a publicat rezultatele sale privind experiențele făcute pe mazăre. 1886 – Hugo de Vries a elaborat o teorie a mutațiilor. A urmat apoi Th. Morgan cu observațiile sale întreprinse asupra musculiței de oțet. În raport de doctrina lui Mendel și a lui Morgan, genele sunt considerate suporturi materiale ale tuturor caracterelor morfologice, fiziologice și psihologice ale unui individ. Dar nu cumva și mediul îl influențează pe individ ? În acest caz, modificările dobândite se transmit sau nu ?

În 1883 Weisman a întreprins o critică distructivă a teoriei lui Lamarck, accentuând imposibilitatea transmiterii caracterelor câștigate. Cu mici excepții oamenii de știință au împărțit teza lui Weisman.

Explicația genetică a personalității

Orice individ își începe viața la concepție ca o singură celulă. Aceasta se divide apoi în două, iar după aceea fiecare parte rezultată din nou în două, operația de diviziune succedându-se mult timp printr-un proces cunoscut sub numele de mitoză, proces care arată că toate celulele din corp au o ereditate identică. Influența mediului celular ca: gravitația, presiunea, oxigenul, o serie de elemente chimice, ca și câmpurile electrice, produc variații în celule.

În discutarea clasică a eredității gena constituie factorul care transmite trăsăturile caracteriale. Astăzi se știe că gena este formată din ADN (acid deoxiribonucleic) ce rezidă în molecule foarte grele, compuse din sute de mii de atomi. Proprietatea fundamentală a ADN-ului constă în posibilitatea de autoreplicare, prin care se asigură menținerea capitalului ereditar de la o celulă la alta.

Cu toate pozițiile diferite în privința eredității prin investigarea acesteia prin intermediul gemenilor, a studiilor de genetică umană și de genetică experimentală s-a remarcat că ereditatea constituie un fundament al personalității. Factorul ereditar se prezintă pentru personalitate sub formă de echipament primar. În formarea personalității o importanță deosebită o are însă și factorul social în întreaga sa complexitate și diversitate.

Factorul social

Influența pe care o exercită societatea asupra individului este colosală. Personalitatea este considerată de către unii un individ socializat. Cercetările lui Malinowski și ale Margarettei Mead au demonstrat că cea mai mare parte a conduitei care era descrisă ca expresie categorică a naturii umane permanente, nu e în fapt decât un produs al culturii.

Literatura sociologică și antropologică distinge, în formarea personalității, două garnituri de variabile: cultura și societatea. Uzual, termenul de cultură vizează obiecte care exprimă valorile, credințele și concepțiile despre lume, cunoștințele, legile, obiceiurile, arta și limba. Termenul de societate se referă la instituții, la relațiile sociale. Este greu de despărțit cultura de societate, deoarece ele se subînțeleg una pe alta și acționează împreună asupra individului.

Indivizii se adaptează la societatea și cultura lor. Durkheim observă că însuși mediul fizic al unui individ este în întregime culturalizat în raport cu societatea din care face parte. Câmpul spațial al conduitei nu-i este dat individului în sens fizic ci cultural. În înțelesul acesta, indivizii se supun unor modele care aparțin unor anumite culturi. Fiecare societate și cultură posedă un model social care uniformizează într-un fel conduita indivizilor.

Pe baza studiilor a opt culturi ale unor triburi primitive, populații în stare apropiată de cea de „natură”, Kardiner atestă că, în cadrul fiecărui grup social, există o structură de conduită comună întregului tot social, pe care o numește personalitate de bază. Prin personalitate de bază el înțelege o configurație psihologică specifică, proprie membrilor unui grup social concret, ce se obiectivează într-un anumit stil de viață, pe care indivizii brodează apoi variante singulare. Kardiner precizează că această configurație psihologică nu constituie pentru membrii unei populații exact o personalitate, ci baza personalității, „matricea” pe care se dezvoltă ulterior trăsăturile individuale de caracter. Pentru el, cauzalitatea prezintă un sens dublu: pe de o parte există raporturi cauzale de la mediu la individ, pe de altă parte de la individ la mediu. Această distincție vizează în interiorul unei culturi două categorii de instituții: primare și secundare. Cele primare sunt acelea care dau conținut acțiunii mediului asupra individului, iar secundare acelea care se alimentează din retroacțiunea asupra sa. Personalitatea de bază este așezată la jumătatea drumului dintre instituțiile primare și cele secundare. În formarea personalității de bază, la modelarea ei concurează instituțiile secundare, dar ponderea principală o au cele primare. Kardiner susține că instituțiile de bază creează problemele de temelie ale adaptării individului, acesta fiind obligat să țină seama de regulile sociale în legătură cu prohibiția sexuală, de practicile referitoare la hrană, de disciplina grupului.

În demonstrarea afirmațiilor sale, el accentuează cu precădere rolul pe care îl are familia prin educație, regimul alimentar impus copilului, în modelarea unei conduite comune unui tot unitar.

Problema statutului personalității de bază a fost repusă de către Kluckhohn și Murray în sensul că:

- fiecare om e ca toți oamenii;
- ca un grup restrâns de oameni;
- ca nimeni altul.

Cu alte cuvinte, orice om are o natură umană, o personalitate de bază și o personalitate individuală.

Personalitatea de bază este legată direct de istorie și mai ales de istoria înțeleasă ca tradiție, tradiția fiind supraviețuire psihologică. Oricum ar fi privite lucrurile, concluziile sunt aceleași: așa numitele instituții primare și secundare precum și personalitatea de bază, au un caracter relativ. Numai condițiile concrete determină sfera și conținutul personalității, putându-se vorbi astfel de o personalitate etnică și de o personalitate individuală unică. În virtutea principiului universalității, fiecare om este un om ca toți oamenii. Independent de rasă, religie, națiune, clasă socială, omul este animat de aceleași trebuințe biologice generale, de aceeași tendință spre autorealizare. În același timp, fiecare om, prin caracterile sale anatomice, prin încorporarea unei anumite tradiții, printr-o anumită modelare psihologică, seamănă numai cu un grup restrâns de oameni.

Toate pozițiile de mai sus vizează raportul individului cu grupul social la nivel sociologic, unde intră în acțiune finalitatea socială, care servește în obiectivarea tendințelor sale, spre a și-l putea face părtaș pe individ, după cum s-a văzut, la modele sociale.

Rolul social

Indiferent de ipostaza sub care se manifestă, individul se exteriorizează esențial prin acțiune, prin activitate, și ca factor activ concurează la finalitatea socială, realizându-și însă și propria finalitate.

Noțiunea de acțiune și de activitate sugerează noțiunea de rol, ce constă într-un model de conduită prescrisă pentru toate persoanele având același statut social. Atât în cadrul finalității sociale, cât și a tendinței de a-și realiza propria sa finalitate, individul, ca persoană, joacă diferite roluri pe scena vieții sociale. În discuția raportului dintre personalitate și rol se cunosc, în mare trei atitudini:

- Newcomb e de părere că rolul constă într-un ansamblu de prescripții și că nu posedă nimic comun cu personalitatea;
- Newman, reluând concepția dramatică a lui Shakespeare, după care lumea e o scenă și oamenii actori, consideră că viața constă într-o suită de roluri asumate în realitate și pe plan imaginativ. Conduita în rol condiționează conștiința și conștiința de sine. Noi suntem rolurile noastre. H.Mowrer afirmă că personalitatea se constituie în mod unic pornindu-se de la rolurile jucate. Bogardus vede în rol un factor de integrare a personalității. Toți acești autori, în cele din urmă, reduc personalitatea la un ansamblu de roluri;
- Kluckhohn și Mowrer explică personalitatea ca produs a trei categorii de determinanți: al factorilor idiosincracici, al determinantilor de roluri și al condiției universale.

După G.H.Mead, personalitatea rezultă în principal din conduita rolurilor. Totuși, precizează el, alături de „eu”, reflectare a rolurilor sociale, în procesul de personificare activează un element mult mai individual și mai profund: subiectul care ia contact cu ambianța, reprezentantul tendințelor biologice și psihologice ale individului.

O poziție mai clară o are Sarbin. După el personalitatea se constituie prin interacțiunea dintre sine și rol. Sinele se formează prin maturizarea organismului și prin contribuția factorilor socio-personali. Sinele constituie fondul stabil și original al individului. Spre deosebire de sine, rolul este dinamic și se compune din acțiuni. Personalitatea rezultă din interacțiunea dintre nucleul personal și profund, sinele, și roluri.

Într-o sinteză a celor prezentate mai sus, cu excepția părerilor lui Newcomb, se desprind două lucruri:

- rolul contribuie la formarea personalității;
- personalitatea se manifestă încontinuu prin rol, conduita acesteia fiind într-un procentaj apreciabil o conduită în rol.

Dintre toate rolurile pe care le joacă individul pe scena vieții, cel care-l ține angajat aproape toată viața în aria sa este rolul profesional. De felul cum se achită de rolurile profesionale membrii societății depind avutul obștesc, civilizația și cultura unui grup social; gradul de integrare și echilibrul psihic diferă în funcție de modul cum se potrivesc indivizii cu rolurile profesionale.

Structura personalității

Din întreaga analiză reiese că prin concurența factorului endogen cu cel exogen, se ajunge la „un rezultat al dezvoltării depline și unitare a însușirilor persoanei”, la o construcție proprie prin care cineva se „distinge ca individualitate” manifestându-se printr-un comportament „tipic și unic”, deci ca personalitate.

Personalitatea se caracterizează prin două trăsături fundamentale: prin stabilitate, ceea ce înseamnă o modalitate de exteriorizare și de trăire interioară relativ neschimbată în timp, și prin integrare, adică prin formarea unei unități și totalități psihice. Stabilitatea prezintă anumite limite, purtând numele de plasticitate și reprezentând posibilitatea de reorganizare a personalității, pentru ca persoana să poată face față unor schimbări capitale ale condițiilor de viață și să se adapteze la ele. Privită ca formă de organizare cu o anumită funcționalitate, ca sursă a unei dinamici, personalitatea este în fond așa cum s-a anticipat, o structură.

În descrierea științifică a personalității, psihologia apelează la conceptele de structură și de proces. Structurile sunt aranjamente, organizări mai mult sau puțin stabile ale unor părți în cadrul sistemului; procesele sunt funcții ce se evidențiază prin intermediul părților. Personalitatea ne apare ca un ansamblu de structuri,; structura fiind un ansamblu autoechilibrat și, deci, relativ invariant de relații. Schimbările care se produc în cadrul interacțiunii cu condițiile concrete de mediu alcătuiesc procesele sau dinamica actuală a personalității. Multe dintre structurile care alcătuiesc sistemul general al personalității, nu sunt direct observabile sau măsurabile, ci se relevă prin eforturi teoretice, de abstractizare convențională, apărând astfel ca modele ipotetice.

Se emite principiul evidenței comportamentale a structurilor și proceselor personalității. Reacțiile comportamentale care se folosesc în calitate de mesaje ale conținutului intern al personalității, sunt foarte diferite: reacții involuntare, de natură reflex-necon condiționată, care intră în categoria expresiilor emoționale, manifestări empaticе, relatări verbale, produsele activității, etc. fiecare dintre acești indicatori externi dobândește o anumită valoare informațională în aproximarea structurilor particulare sau generale ale personalității, dar nici unul nu le exprimă integral. De aceea, se impune colaborarea lor și aplicarea unor procedee statistice speciale de ponderare și ierarhizare.

În cadrul sistemului personalității, delimităm două grupe de componente: calitățile și structurile. Primele se referă la modul specific de încheiere și manifestare a personalității, iar structurile ne indică determinarea substanțială, de conținut a personalității.

Printre calități se numără: consistența, gradul de dezvoltare a structurii, mobilitatea și integrarea. Consistența se referă la stabilitatea liniilor generale de conduită ale subiectului în decursul timpului, la pregnanța și unitatea tabloului său dinamic. Nu se poate vorbi de personalitate în afara unor trăsături stabile, prin care să poată fi recunoscută în ciuda variațiilor circumstanțiale. Stabilitatea privește atât configurația fizică, cât și pe cea psihică. Calitatea consistenței trebuie căutată în structurile care condiționează comportamentele deschise, ori, asemenea structuri nu se relevă în actele mărunte, episodice, ci în conduite mari, sistematice: conținutul activității, motivele, atitudinile. Ea desemnează stilul activității.

În fiecare categorie de sarcini și tipuri de comportamente se poate vorbi de existența unui stil specific: stilul activității motorii, concretizat într-o anumită configurație valorică a amplitudinii, ritmului mișcărilor, stilul cognitiv, evidențiat în căile sau modalitățile de organizare și desfășurare a proceselor de percepție și gândire, indiferent de conținutul lor informațional. Stilul constituie filtrul prin care subiectul modulează în felul său specific diferite situații obiective cu care vine în contact, care-l solicită sau pe care le solicită.

Limita consistenței este dată de plasticitatea sau mobilitatea structurii. Aceasta exprimă posibilitatea reorganizării unor structuri particulare sau generale sub influența schimbării conținutului relațiilor subiectului cu lumea. Plasticitatea este în linii mari o funcție de vârstă: valoarea ei scade pe măsura înaintării în vârstă. La copii și la tineri, structurile se caracterizează printr-o plasticitate ridicată, corespunzător, consistența personalității lor este mai puțin pregnantă, iar la bătrâni, ele tind spre osificare, conservatorism. Din punct de vedere adaptativ, este la fel de importantă atât formarea unei consistențe de valoare ridicată, cât și dezvoltarea „potențialității pentru schimbare”. C. Rogers susține că ideea reorganizării și modelării structurii personalității nu trebuie abandonată nici la vârstele cele mai înaintate, psihoterapia prezentând un procedeu eficient de plasticizare chiar și la subiecții aparent rigizi.

Structurile de bază ale personalității sunt: motivația, cogniția și controlul. Motivația dă orientarea, selectivitatea și semnificația conduitei. Pentru definirea profilului personalității, esențiale sunt motivele derivate și condiționate social-istoric. Ele plasează personalitatea pe o traiectorie de mișcare semnificativă și-i determină așa numitele piscuri de integrare.

Structura personalității este o organizare plurimotivată, adică integrată pe un câmp mai larg de semnificații. Se disting însă niveluri diferite de stabilitate și pregnanță pentru diferite motive, de aceea se poate vorbi de o ierarhie a motivelor, în cadrul căreia anumite componente sunt mai relevante pentru structura personalității decât altele.

Structurile cognitive sunt considerate ca instrument de realizare a personalității, plasând subiectul la scară obiectivă a competențelor și valorilor. Asociate cu structurile motivaționale și afective,

ele alcătuiesc construcțiile complexe ale aptitudinilor sau capacităților. Aptitudinea reprezintă o organizare selectivă a componentelor cognitive, afective, motivaționale și executive, care permite omului desfășurarea cu succes a unei acțiuni într-un moment dat. A poseda aptitudini înseamnă a rezolva la indici de performanță optimi o categorie sau alta de sarcini. Prin urmare, termenul are un sens diferențial, referindu-se nu numai la simplul fapt al reușitei într-o activitate oarecare, ci și la gradul acestei reușite: cât de mult în raport cu alții. Întrucât indicatorul principal de relevare a aptitudinii este performanța, structura ei nu poate fi redusă la o sumă de predispoziții și calități înnăscute, de ordin fiziologic, ci trebuie concepută ca un ansamblu integrat de operații care susțin un comportament specific.

Metoda analizei factoriale a demonstrat că și așa numitele aptitudini simple, legate de rezolvarea unui câmp limitat de situații problematice, presupun participarea mai multor laturi ale substructurilor cognitive, motivaționale și afective. Cu cât o aptitudine are o sferă mai largă de cuprindere în planul activității, cu atât organizarea sa devine mai complexă, angajând tot mai multe dimensiuni ale personalității.

În sistemul general al personalității, un loc important îl ocupă construcția specială a mecanismelor de comandă și control asupra motivelor, scopurilor și mijloacelor comportamentului. Aceste structuri reglatoare îndeplinesc următoarele funcții:

- simplă inhibiție prin impulsuri frenatorii dirijate;
- transformarea sferei de acțiune a motivului, exprimarea unui motiv printr-un alt act comportamental decât cel specific lui;
- amânare-reportarea realizării unui motiv în funcție de circumstanțe
- selecție și programare, în cadrul unor motive concurente.

Gradul de control devine un important indicator în caracterizarea structurii personalității. Din acest punct de vedere, oamenii pot fi împărțiți în trei grupe:

- normal controlați; se caracterizează printr-un relativ echilibru între tendința reflexivă, analitică, critică și tendința spre acțiune, îmbinând într-o formulă optimă principiul libertății cu cel al necesității, imperativul subiectiv cu cel obiectiv;
- subcontrolați; se caracterizează prin supraestimarea impulsului spre acțiune și subestimarea condițiilor obiective ale realizabilității lor, ca urmare ei se comportă impulsiv, după glasul primei dorințe; pentru ei este mai important să acționeze decât să gândească asupra oportunității acțiunii, de aceea lucrurile li se par mult mai simple ca în realitate;
- supracontrolați (cenzurați); aceștia se caracterizează printr-un comportament de tip reflexiv, bazat pe considerarea tuturor condițiilor pro și contra, pe anticiparea nu numai a rezultatului imediat, ci și a consecințelor derivate lui.

De aici pot genera o serie de trăsături specifice, precum prudența, conservatorismul, tradiționalismul, conformismul, pedanteria, scrupulozitatea, rezervarea, timiditatea, etc. Aceste structuri de control nu se reduc la componentele temperamentale; ele se elaborează în timpul evoluției individuale, ca rezultat al acțiunilor dinamice dintre succes și insucces.

În cercetările cu caracter diagnostic individual, aproximarea trăsăturilor și aproximarea tipului sunt două operații complementare.

Personalitatea și vocația

Realitatea sistemului personalității echivalează cu prezența unui model interior al persoanei, care într-un anumit mod îi vectorializează conduita acesteia, schițându-i un unghi de deschidere față de lume și viață, iar în mod propriu o vocație profesională în câmpul producției.

Cercetările în materie conduc spre următoarele constatări:

- personalitatea însăși, care nu-i un dat, ci o rezultată a concurenței unei multitudini de factori, depinde de luarea sau neluarea în considerație a unor indici, ce se manifestă încă din copilărie. În timp ce respectarea în evoluția persoanelor a liniilor sale interne conduce spre construirea unei personalități armonioase, nerespectarea poate să concureze la obținerea unui sistem deficitar. Se evidențiază astfel că, pe când o corespunzătoare dirijare a puberilor spre școli potrivite cu modelul lor interior, se soldează cu o foarte bună integrare în câmpul psiho-social, echilibru optim, succes școlar, o orientare necorespunzătoare constituie o cauză a unui echilibru precar, o sursă a unor impedimente de adaptare;
- orice persoană prezintă o anumită disponibilitate auto-socio-reglatoare față de structurile de activitate productivă, în funcție de gradul de corespondență sau necorespondență dintre

modelul personalității și o structură de activitate productivă, se ajunge la un gradient de integrare în rolul profesional; așa se explică de ce unele persoane au un randament mediu sau sub medie în unele profesii, rezultând că integrarea în producție e în strânsă corelație cu vocația;

- respectarea vocației reprezintă pentru persoana umană, în plus, un factor de sanogeneză cu implicații individuale și sociale, sănătatea fiind definită ca o stare de plenitudine fizică, psihică și socială, o corespunzătoare încadrare vocațională, generează sentimentul de excelență funcționare a organismul, determină un tonus psihic perfect și conduce la o integrare socială optimă;
- se știe că vocația este un rezultat al unui lung proces de definire, în promovarea ei dându-și concursul instituțiile de educație și învățământ; o defectuoasă îndrumare, contrar vocației, poate fi pentru acesta o cauză a unei conduite ineficiente, precum și a unor tulburări psihice, de obicei din categoria nevrozelor;
- față de constatările de mai sus, în raportul dintre om și profesie se impune activarea principiului vocațional.

Orientarea vocațională dă satisfacție persoanei umane, aceasta prin intermediul unei încadrări vocaționale realizându-se optimal, atingând cel puțin în parte ceea ce se înțelege prin noțiunea de fericire: servește deci principiul individual. În egală măsură satisface și principiul social. Printr-o orientare vocațională se promovează valorile, acestea constituind promisiunea ridicării nivelului material și cultural al societății, asigurării creșterii bunăstării sociale.

Beneficiarii orientării vocaționale sunt, ca atare, individul și societatea, înțelegându-se atât societatea civilă cât și statul.

Individul apare ca beneficiar întrucât printr-o integrare vocațională într-o activitate productivă munca devine pentru el un complement al personalității sale; societatea, deoarece printr-o încadrare vocațională a persoanei a persoanei în procesul productiv factorul social, își îmbunătățește calitatea, iar elementele sale de risc scad la minimum.